

1936 METŲ VASAROS EKSPEDICINĖ MUZIEJININKŲ
KELIONĖ RYTŲ LIETUVOJE

M. K. Čiurlionio vardo muziejaus komandiruoti V. Kuprevičius ir B. Buračas **1936 m. liepos mėn. 7 d.** vakarą atvykome į Daugailių miestelį Rytų Aukštaitijoje. Pirmiausia apžiūrėjome kryžkelėje stovintį senovinį stogastulpį su koplytėle netoli Daugailių piliakalnio, kuris tuomet dar gana įdomiai atrodė, nors buvo jau senas, gal arti šimto metų. Paskui pasižvalgydami nuvykome į Daugailių miestelio vienkiemį pas Kazį Mališauską, kur radome seną ir įdomiai pjaustytą minkštą suolelį. Čia dar sužinojome apie kitas šios apylinkės įdomias senienas. Sužinojome apie garsią audėją Justę¹⁶, gyvenančią Daugailių miestely, ir senutę Nastę Raudonienę, kuri čia yra pagarsėjusi puodų lipdytoja iš molio.

Puodų lipdytoja N. Raudonienė
ČDM Ng 20026

kėjo, kad ji dirbo ne paprastus molio puodus, bet tokius puodus, kuriuose galima laikyti ne tik šaltus valgius, bet virti ir kepti valgį karštame krosnyje.

Keliaujame toliau. Pakelyje aplankome miestely stūksantį Daugailių piliakalnį. Užlipę ant piliakalnio, apžiūrėjome ten stovintį paminklinį kryžių, kurio nupuvę mediniai pagražinimai jau baigia byrėti. K. M a l i š a u s k a s pasakojo, kad tas senas

.....

¹⁶ Jos pavardė neįrašyta.

Liepos [m.] 8 d. Daugailių m[iestelyje] apžiūrėjome senas ir naujas kapines. Kapinėse senų medinių meniškų kryžių ir koplytėlių nėra. Ir iš viso medinių kryžių buvo tik gal bent pora, kurie seniai statyti. Kapinėse nufotografavome tik du kryžiu: vieną medinį, jau baigiantį irti, ir antrą geležinį, įdomiai padarytą iš vandentiekio vamzdžių.

Eidami toliau, užėjome pas puodų lipdytoją, 106 m[etų] senutę Nastę R a u d o n i e n ė. Nors, žmonės sako, puodininkė turinti šimtą šešis metus, bet be jos metrikų vis tik jos tikrų metų nesužinojome. Senutę radome ant lovos sėdinčią bepusryčiaujant. Paklausus, ar ji moka puodus dirbti, sužinojome, kad ji sunkiai sukalbama, nes labai kurčia. Susikalbėti padėjo kiti tų namų gyventojai, ir ji pasisakė apie puodų dirbimą. Paaiš-

piliakalnio kryžius vertas apžiūrėti kaip buvęs senovėje labai puošniai, „moderniškai“, anot jo, pagražintas. Senieji daugailiškiai tvirtina, jog senovėje Daugailių bažnyčia stovėjusi piliakalnio viršukalnėje. Po to kita bažnyčia buvusi pastatyta kažkur kitoje vietoje, kurios dabar jau nė nežino. O jau trečioji bažnyčia, vadinasi, dabartinė, buvo pastatyta šalia piliakalnio medinė¹⁷.

Mums ant piliakalnio besėdint, ėmė rūkti prie pat šalia piliakalnio stovinti sena dūminė lūšnelė. Atrodė, kad dūminės krosnį pakūrė, – kaip paprastai, rūksta pro visas pastoges ir pro šiaudų stogo skyles. Tik tuomet paaiškėjo, kad trobelė dega, o ne krosnis kūrenasi, kai pro stogą prasimušė ugnies liepsnos. Todėl niekas ir matydami rūkstant lūšnelės stogą neįtarė esant joje gaisro. Niekas ir nėjo gesinti, ligi užsiliepsnojo stogas ir viskas viduje jos¹⁸. Ši lūšnelė tai jau buvo Daugailių retenybė kaip paskutinioji

Gaisras Pučkienės (Papučkienės) sodyboje
VDKM BBN 1884(2422)

[dūminė]. Subėgo gyventojai dūminės gesinti ir gelbėti, jei kas galima, iš ugnies išnešti. Tačiau jau buvo per vėlu, nes viduje buvo daug ugnies ir karčių dūmų pilna, o lovoje baigianti trok[š]ti senutė, trobelės savininkė P u č k i e n ė, kuri norėjo sudegti gyva kartu su trobele. Ji geruoju nėjo lauk, todėl jėga buvo išnešta. Ir po to ji rengėsi bėgti į ugnį, bet žmonių buvo budriai saugoma, iki trobelė galutinai baigė degti iki pamatų. Iš ugnies pavyko išnešti lauk tik jos kraitinę su viduje sudėtais drabužiais¹⁹.

Baigus trobelei degti, gesintojai gaisravietėje likusius degėsius žarstė ieškodami, bene liko kas gero dar nesudegę. Tuo metu iš sudegusio dūminio krosnies pakrosnio išbėgos trys didelės žvynės (žiurkės) – gyvos, nė neapsvilusios.

Sužinoję varpinės aukšte esant įdomių senybių, panorėjome jas pamatyti, o ypač – ten esančias senovės dievdirbių dirbtas medines statulėles. Kreipėmės tuo

17 Apie XVII a. vidurį ant piliakalnio buvo pastatyta pirmoji bažnyčia, 1766 m. ją sudegino žaibas (plačiau žr. *Lietuvos piliakalniai: Atlasas*, t. 3, sudarė Z. Baubonis, G. Zabiela, Vilnius, 2006, p. 218–219; plg. padavimus: VUB f.213–304, l. 18, LTR 6982(712); *Utenos krašto padavimai*, parengė L. Buičėnienė, Utena, 1996, p. 144).

18 Plg.: „Dūminėje lūšnelėje gyveno senutė Papučkienė. Ji buvo garsi gydytoja, gydydavo žolėmis gyvulius ir žmones nuo visokių ligų ir kitų negerovių. Trobelės užkrosnyje buvo sukrautas didžiausias laužas visokių vaistažolių, krosnį pakūrus ir užsidegė, o nuo jų ir visa lūšnelė“ (B. Buračas. *Rytų Lietuvoje*, p. 644).

19 Plg.: „Vienas drąsuolis prievarta ištraukė ją laukan. Paskui senelė vis dar prašėsi, kad leistų eiti jai į ugnį gyvai sudegti. Spėjama, kad ugnyje paliko senutės pinigai, todėl ji nebeįėjo nė gyventi“ (*Ten pat*).

reikalu į Daugailių bažnyčios kleboną, kun. ...²⁰, prašydami jo leisti mums apžiūrėti senienas. Tačiau kunigas buvo sunkiau prieinamas net už Kauno kurijos vyskupus ir arkivyskupus. Jis neįvertino mūsų juodai ant balto parašytų popierių, kuriuose buvo matyti apvalus antspaudas su žirgu. Jis giedojo savo giesmelę apie kažkokį apgaviką, kuris čia prieš kiek metų rinkęs bažnyčios senus daiktus, žmonių pinigus, o po to pasprukęs kažkur į užsienius, kai pajutęs, kad „rinkėjas“ policijos ieškomas. Mes kunigo neprašėme jokių daiktų, tik prašėme leisti nusifotografuoti tai, kas turi muziejinės reikšmės²¹. Pagaliau tokį leidimą gavome per didelį maldavimą ir kai davėme raštišką pažadą, kad tų daiktų fonuotruokų niekur nenaudosime, tik muziejaus reikalui, kur jie gulės apsaugoti kaip vertybės.

Sofa Mališausko namuose
ČDM Ng 20008

Po to nuvykome pas garsią Daugailių m[iestelio] audėją Justę, bet kai tuo tarpu buvo rugiapjūtė, tai ir žymioji audėja ne sėdėjo staklėse, bet buvo su riestu pjautuvu [išėjusi] rugelių pjauti. Todėl audėjos neteko nė pamatyti, nematėme ir jos audinių.

Nufotografuoju, užėjęs į vienkiemį, Mališausko senovinę sofą ir rengiamės važiuoti į apylinkės kaimus. Tam reikalui nusisamdome vežėją su senu baltu kuiniu ir palaikėmis vežėčiomis ir važiuojame Juknėnų kaimo link.

Liepos m. 9 d. Renkame senienas Juknėnų kaime, kuris jau pradėtas skirstyti į vienkiemius. Kaimo gyventojai labai užsiėmę įvairiais reikalais, rugiapjūtės darbais ir sodybų skirstymu į vienkiemius. Čia sunkoka buvo ką nors surinkti muziejui, tik keletą nuotraukų padariau iš liaudies architektūros.

Važiuojame Gaidžių kaimo link. Atvykome į Gaidžius pavakariu ir jau buvo vėlu ieškoti senienų. Pasikalbėję su kaimo gyventojais apie senienų ieškojimo reikalus, gavome poilsį daržinėje vežime ir ant šieno galo.

Liepos m. 10 d. Nuo pat ankstyvo ryto Gaidžių kaime renkame kaimo senienas, fotografuoju visa, kas vertingo statyboje ir liaudies gyvenime pasitaiko pastebėti. Daugiausia pasitaikęs muziejinis eksponatas – raštuota verpstė²². Surandu vyrą verpėją, kuris verpia tinklams ir maišams siūlus senovine verpste. Tatai G u r k š n y s,
.....

20 Palikta tuščios vietos, bet pavardė neįrašyta.

21 Daugailių Šv. Antano Paduviečio bažnyčioje šiuo metu saugomas šv. Antano paveikslas (DV 3815).

22 Plg. *Verpstės = Прялки = Distaffs = Die Spinnrocken: Lietuvių liaudies menas*: Katalogas, sudarė A. Kargaudienė, Kaunas, 1989.

Gaidžių kaimo verpėjas M. Viščius – Gurkšnys
ČDM Ng 20152

kuriam jau nebedaug betruksta iki šimto metų. Kai vyras verpėjas sėdo prie verpstės parodomajam verpimui ir pasirengiau jį kieme prie jo trobelės nufotografuoti, šio neįprasto įvykio žiūrėti niekieno nekviesti subėgo veik visi kaimo vaikučiai. O pasižiūrėti tikrai buvo ko. Prieverpste verpti – tai ne rateliu; čia iš linų kuodelio išpešęs taip lengvai siūlo neverpsi. Čia reikia gero įpratimo. Viena ranka turi taisyti siūlą, o su kita sukti varpstelį. Abi rankos verpimo darbe turi dirbti sutartinai. Pirmiausia iš linų ar kanapių sudaromas kuodelis ir mediniu smaigteliu prismeigiamas prie verpstės lentelės. Išpešus iš kuodelio pluoštelį, reikia jis taip iššėti ir pirštais visą lygiausiai išlyginti, kokio norime gauti verpalo siūlo. Po to reikia vikriai dviem pirštais sukti verpstelis, kad jis palaidų linų pluoštą susuktų į pageidaujamo sukrumo²³ siūlą. Labai kietai susukti siūlas ir[gi] negera[i], nes gali sueiti į garunkštis, kitaip sakant, siūlas susitraukia lyg į mazgelius. Jeigu siūlas supuola į garunkštis, tai verpstuką reikia leisti atgal atsiskuti, kad atsipalaiduotų siūlo garunkštys. Po to siūlas užvyniojamas ant verpstuko. Toliau verpėjas vėl peša tokiu pat būdu verpiamus linus arba kanapes iš kuodelio ir, išpeštą pluoštelį išlyginęs, vėl verpstuku susuka į siūlą. Taip darbuojasi, iki pilną verpstuką priverpia siūlą. Priverpęs pilną verpstuką siūlą, paima tam tikrą įrankį, vadinamą lanktį, arba, kaip čia vadina, „lunktį“, ir iš verpstuko siūlus išvynioja į lunktį. Išvyniotieji siūlai į lunktį sudaro siūlą sruogą. Audžiant iš sruogos siūlai reikia suvyti į šeivas. Į šeivas siūlus iš sruogų suvejama verpiamojo ratelio pagalba arba sruogą uždėjus ant vytuvų; į šeivas suvejami siūlai rankomis lygiai taip pat, kaip vejami į kamuolius.

Dabar Rytų Aukštaitijoje verpstėmis jau beveik nebeverpiama, nors verpėjų ne tik moterų, bet ir vyrų čia visur dar yra daug.

Verpiamoji verpstė susideda iš dviejų dalių. Viena jos dalis, kuri verpiant stovi statmena, yra panaši į kastuvą su trumpu kotu. Prie šios dalies plokštumos pritvirtinamas linų arba pakulų kuodelis. Nuo stačiosios verpstės dalies apačioje jos eina gulščiai stačiu kampu trumpesnė atšaka, ant kurios verpėja atsėdėda, kad verpstė nevirstų. Ir verpstės priedas, vadinamasai verpstukas, kurio pagalba susukamas

23 *Sukrus* – kietai susuktas, suvytas, neatlaidus (LKŽe).

siūlas, o susukus ant jo susuktasai siūlas suvyniojamas. Tas verpstukas esti apie poros sprindžių ilgio. Verpstukas atrodo kaip kokia ilga šeiva²⁴ su buožgalviu viename jos gale.

Verpėjas vyras – Mikas Viščius – Gurkšnys – verpia su labai sena verpste, kurioje įrašyta data: 1801. Verpti Gurkšnys išmokęs vaikystėje, turėdamas 15 metų. Tuomet šioje apylinkėje verpiamų ratelių dar nebuvo. Sako, kaip seniau verpsteliais rankomis verpėjos dailiai ir plonai siūlus mokėjusios suverpti, tai dabar rateliu jokia verpėja siūlo taip gražiai negalėtų suverpti.

Mikas Viščius vadinamas pravarde Gurkšnys dėl to, kad šiame kaime buvę keli vienapavardžiai Viščiai, taigi jis ir gavęs pravarde Gurkšnys.

Kodėl seniau Aukštaitijoje būta vyrų verpėjų ir audėjų? Verpėjas Mikas Viščius sako, todėl, kad buvęs tuomet įprotis, kad vyrai verpdavę siūlus tinklams ir maišams iš kanapių. Kadangi vyrų darbas – žūklė, tinklų mezgimas, tinklų taisymas, tai neatskiriamai jiems priklausęs ir siūlų tinklams verpimas. Be to, čia rugius, vasarųjų pjautuvais pjauna moterys ir vyrai lygiomis. O moterys pjautuvu pjauna ne blogiau vyrų.

Seniau Gaidžių kaime būta ir daugiau garsių žmonių, pavyzdžiui, prieš keliolika metų miręs Aukštaitijoje plačiai pagarsėjęs meniškų medžio dirbinių drožėjas Justinas Tilvytis, kuris dažniausiai dievdirbiu vadinamas, ypač dėl to, kad seniau visi labai mėgo puošnius kryžius ir daugiaaukštes koplytėles su įvairiais šventaisiais statyti, tai tiems meno paminklams dirbti reikėjo nemaža įvairių medžio drožėjų. Taigi ir Justinas Tilvytis buvęs linkęs į tokius liaudies menininkus.

Ūkininkai broliai Tilvyčiai Gaidžių km., kaip man paaiškino, fotografuojant vieną puikų stogastulpį Gaidžių km. pakelėje, šios apylinkės gyventojai, tai garsiojo dievdirbio Justino Tilvyčio sūnūs.

Nuvykus į Gaidžių kaimą pas Tilvyčius²⁵, sužinota, kad jų tėvas Justinas Tilvytis gimęs 1834 m. Pilkenių kaime, Tauragnų vlsč., Zarasų ap[ylinkėje]. Jaunystėje J. Tilvytis mėgęs dirbti medžio dirbinius ir buvęs gabus žmogus. Pasitaikius progai, jaunystėje įstojęs į kažkokius statybininkų kurs[us] pas rusus. Tuose kursuose daugiau prasilavinęs dirbti įvairius medžio išdirbinius. Labiausiai pamėgęs drožti iš medžio įvairias šventųjų statulėles kryžiams, koplytėlėms, stogastulpėms ir kit[kam]. Ir taip pamėgtą dievdirbio amatą nemetęs ligi senatvės. Šiai Aukštaitijos apylinkei, papuoštai puikiais meno paminklais, J. Tilvytis yra padaręs gana daug įvairių statulėlių, kurių čia dar galima rasti. Tačiau dar daugiau tokių statulėlių yra išnykę kartu su nykstančiais senovės paminklais – įvairiais kryžiais, stogastulpiais ir kit[ais]. O nauji šios rūšies paminklai jau retai kur bepastatomi.

.....
24 Šioje vietoje nupieštas šeivos kontūras.

25 Iš jų kilęs ir poetas Teofilis Tilvytis (1904–1969).

Dievdirbio J. Tilvyčio išdrožtas šv. Jonas Nepomukas. *ČDM Ng 20092*

Gaidžių kaime dievdirbio Tilvyčio sūnus Antanas, užlipęs ant savo pirkios aukšto, kur yra išlikę paminklinių jo tėvo drožtųjų iš senų supuvusių kryžių ir kopolytėlių iškritusių statulėlių, surankiojo keletą pavyzdžių ir padovanojo Kauno dailės muziejui – Čiurlionies galerijai. Dar surado seną savo tėvo fotoportretuką, irgi davė muziejaus reikalui.

Justino Tilvyčio darbo statulėlės stilingai išdrožinėtos, o ypač statulėlių drabužiai yra vykusiai drožinėti. Statulėlių veidai atrodo be ypatingo charakterio ir išraiškos. Spalvas jis mėgdavęs tamsias ir ryškias.

Gaidžių kaimas stovi aukštoje vietoje, prie puikaus Šilio ežero. Gaidžių km. pakluonėje, kalnelio skardyje, tūno didžiulis dviejų metr[ų] aukščio akmuo milžinas – kaip pirtelė. Vardo, sako, jis

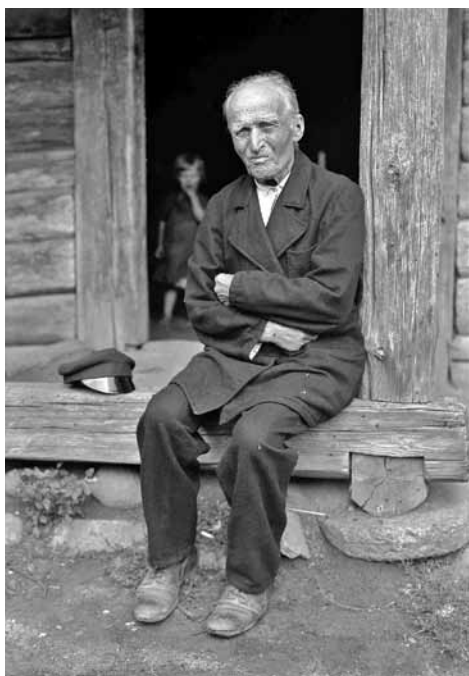
neturi, bet vadina Darymo akmeniu²⁶. Vienas senelis man pasakojo tokį padavimą:

„Senovėje čia velniai gyvenę kartu su žmonėmis. Kažkoks velniūktis susiderėjęs su Gaidžių k[aimo] boba, kad jis galįs Darymo akmenį nuristi į netoli esančią pelkę. Boba buvusi ragana ir tą akmenį paraganojusi²⁷ taip, kad velnias niekaip nepajėgęs nuristi iki pelkės. Vos tik pusiaukelin nuritus milžiną akmenį, ėmę pragydę kaimo gaidžiai, ir akmuo likęs pusiaukelyje tarp kaimo Gaidžių ir Darymo pelkių.“

Liepos m. 11 d. Užbaigę etnografinius darbus Gaidžių km., po pietų išvykstame į Balčių km. ant ežero kranto, kur vieta ypatingai graži. Čia surandu senuką – 114 metų amžiaus [L.] V a i č i ū n a. Žmonės sako, kad šios apylinkės kokia mokytoja patikrinusi bažnyčios archyvinius metrikus ir radusi, jog šis senelis tikrai turįs 114 metų amž[iaus]. Senukas Vaičiūnas puikiai vaikšto, dirbo laukų darbus, nes

26 „Darymo akmuo už Puntuką gerokai mažesnis, bet itin reto didumo, nes greta jo stovėdamas ir didelis vyras vos pasiekia jo viršų. Akmuo turi labai įdomią išvaizdą. Gal senovėje buvo koks Perkūno aukuras. Ženklų ir įrašų akmenyje nepastebima“ (B. Buračas. *Rytų Lietuvoje*, p. 645; plačiau apie Darymo akmenį žr. Vykintas Vaitkevičius. *Senosios Lietuvos šventvietės: Aukštaitija*, Vilnius, 2006, p. 394–395).

27 *Paraganoti* – apkerėti, užburti (LKŽe).

Šimtmetis Balčių kaimo gyventojas
L. Vaičiūnas. ČDM Ng 20076

aš jį radau pjautuvu rugius bepjaunantį. Jis ir knygą skaito net be akinių. Šioje apylinkėje jau kelintą šimtmetį randu.

Liepos [m.] 12 d. Perėjau visą kaimą, apžiūrėdamas kiekvieną sodybą ir kiekvieną trobesį, bene yra kuo nors įdomus nufotografuoti, arba apžiūrėdamas, bene yra kokių senienų muziejinės vertės. Kai-me buvo maža suaugusių žmonių likę, nes dauguma buvo išėję pjautuvais rugių pjauti. Rytų Aukštaitijoje rugius pjauna vyrai ir moterys.

Išvykę už Balčių kaimo, apžiūrėjome to kaimo senus kapelius, kuriuose stovi 4–5 senoviniai kryžiai; vienas iš jų buvo labai įdomus senovinis stogastulpis, žemėn su-leistas su nepaprasto dydžio stogu. Jį nu-fotografuoju kaip įžymybę. Kryžiuje metų nebebuvo matyti, galbūt turi apie 100 metų.

Nuo kapelių kelias leidžiasi staigiai žemyn baisiai akmenuotu keliu, kad beva-žiuojant iš vežimo išbyrėjo veik visos surinktos muziejui senovinės puošnios verps-tės. Susirinkę verpstes, važiuojame toliau.

Liepos m. 13 d. Antabaltės [kaime] randame audėją Gričiūtę Uršulę, kuri moka austi rinktinius daugianyčius audinius²⁸.

Liepos m. 14 d. Ryškiniu fotonuotaukas ir fotografuoju Salako m[iestelio] įžy-menybes. Įdomią akmeninę bažnyčią iš oro ir vidaus, kuri pastatyta kun. K r y ž y - n a u s k o rūpesniu²⁹. Apžiūriu e[žer]o apylinkę, apklausinėju senokus apie Salako praeitį ir dabarties įdomybes.

.....

28 Plg.: „Antabaltės kaimo vidury gyvena garsioji audėja Uršulė Gričiūtė. Užename kieman. Visa Gričių šeima namų gonkely sėdi aplink stalą ir valgo šaltibarščius. Kaitra neapsakoma, nors į šulinį lišk atsivėsinti, nes ežere šilta kaip katilė. Garsioji audėja, nebaigusi nė pietauti, nusivedė mus parodyti savo audimų. Tuoju pradėjo iš margųjų skrynelių traukti įvairiaščiūs dymus, staldenges ir rankšluosčius. Vieni jų 4-rių, kiti 8, 16, 20 ir daugiau nyčių vėrimo. Spalvų atžvilgiu irgi labai įvairūs. Audėja Gričiūtė tikra amatininkė, nes ji audžia ne tik sau, bet ir visai plačiai apylinkei pagal užsakymą. Ji pati išgalvoja ir naujus audimo raštus. Austi išmokusi iš savo močiutės, jokių audimo kursų nėra lankiusi. Audžia paprastomis senovės kaimo staklėmis“ (B. Buračas. *Rytų Lietuvoje*, p. 645).

29 Kunigo Antano Kryžanausko rūpesčiu Salako Švč. Mergelės Marijos Sopulingosios bažnyčia buvo baigta statyti, įrengta ir pašventinta 1915 m. (Kazys Misius, Romualdas Šinkūnas. *Lietuvos katalikų bažnyčios*, Vilnius, 1993, p. 337–338).

Audėja U. Gričiūtė. ČDM Ng 20077

U. Gričiūtės austi rankšluosčiai. ČDM Ng 20082

Šaukštdėtis (Aželių k.). ČDM Ng 20088

Liepos m. 15 d. Iš Salako išvykome Aželių kaimo link. Į pietus nuo Salako radome už 4 km didoką Aželių kaimą, kuris buvo skirstomas vienkiemiais, todėl baigiama naikinti visa kaimo senovė. Kai kurių sodybų jau dalis nugriauta ir perkelta į vienkiemius. Kaimo seniūnas jau persikėlęs į vienkiemį. Vienoje pirkios kamaroje radome senovės laikų margintai tapytą spintą. Kamara labai tamsi, o spinta sunki, persenusi, iškėlimui reikia talkos. Paliekame nufotografuotą. Sako, kažkoks piešėjas jau esąs ją nupiešęs.

Aželių kaime gavome senovinę, su pagražinimais šaukštinę ir seną verpstę pas Mykolą Račinską ir Igną Tijūną. Nufotografuoju vieną jau pradėtą griauti pirkią, su įdomiais ornamentais pagražintą, kurios palanges ir viršulangių puošia turtingi medžio pjaustym[ai].

Pravažiuavę porą kilometrų, pasiekiamo Bajorų km. (Salako vlsč.). Šis kaimas dar tebegyvena senose sodybose bendrai. Viduryje kaimo – puikus senovinis stogastulpis. Nufotografuoju gražųjį kryžių. Apėjome visą kaimą, apžvalgėme kiemus ir pirkias, bet muziejinių vertybių nesuradome. Sako, čia jau surinkta Zarasų muziejaus rinkėjų. Keliavę per šį kaimą ir fotografai, su mažiukais aparatėliais šį tą fotografuodami, bene Končius su Švelpu³⁰.

Pastebėję kitų ekspedicijų buvimo šiose apylinkėse pėdsakus, labai nusivylėme. Galvojame, kas daryti toliau. Čia bastytis – galbūt veltui sugaištas brangus laikas?

.....
³⁰ Kalbama apie 1934 m. profesoriaus I. Končiaus ir architekto V. Švilpo etnografinę ekspediciją Zarasų ir Utenos apskrityse.

Aželių kaimo pirkia (dešinėje stovi V. Kuprevičius). ČDM Ng 19921

Reikia bandyti dar aplankyti žemėlapyje pažymėtą netoliese esantį didelį Jakėnų kaimą, kuriame galime laimėti kaip neišskirstytame į vienkiemius. Kaimas tikrai didokas, nes susideda iš 50 kiemų bendrose sodybose.

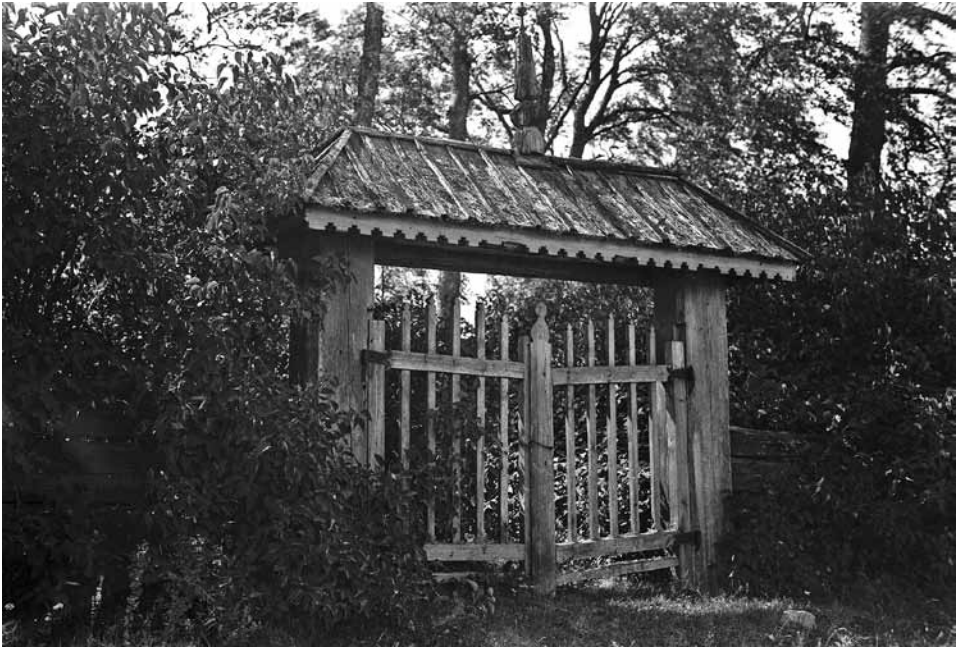
Vykstant į Jakėnų kaimą, pakeliui aplankome ir miško vienkiemius. Viename vienkiemyje randu senoviniais rytų aukštaičių trinyčiais³¹ apsirėdžiusį senuką ir nufotografuoju jį. Tai Beriškių kaimo miškiniai kiemai. Kitame kieme pamačiau įdomia ornamentika išpjaustytus viršlangius ir palangius, kuriuos irgi nufotografuoju. Šie kiemai Tauragnų valsčiaus.

Rakėnų kaime randu senovinę klėtį ir nufotografuoju ją visą, o duris pagražintas atskirai nutraukiu. Kaimą jau lanke Zarasų muziejininkai ir archeologinė ekspedicija³², todėl mes jau neradome jokių seniųjų. Važiuodami toliau, temstant pasiekėme Jakėnų kaimą. Radę seniūno padėjėją, prašėme jį duoti nurodymų, kur galime rasti kokių muziejui tinkamų seniųjų.

Liepos m. 16 d. Nuo ankstyvo ryto pradėjome kruopščiai nagrinėti didelį Jakėnų kaimą. Kaime radome 6 dideles verpstes su ornamentais, 4 puošnias šaukštines

31 *Trinyčiai* – baltos storesnės drobės apsiaustas, paprastai be pamušalo, užsivelkamas ant viršutinių drabužių apsaugoti nuo dulkių ar drėgmės (LKŽe).

32 Matyt, galvoje turimi kaime esančio laidojimo paminklo tyrinėtojai (plačiau žr. Jonas Balčiūnas. Rokėnų kapinyno tyrinėjimai, kn.: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998–1999 metais*, Vilnius, 2000, p. 243).

Jakėnų kapinių vartai. ČDM Ng 19907

lentynas, 1 abrūsinę³³, 1 med[inę] statulėlę ir senovinį stalą. Visus šiuos daiktus nupirkome muziejui. Šiame kaime prieš dvi savaites Zarasų muziejininkai irgi rinkę senienas ir net už pinigus kai ką pirkę. Seniūnas sako, kad mes esame penkti iš eilės šio kaimo senovės tyrinėtojai, kurie neseniai šį kaimą buvo lankę. Bet ir mes ne viską iš čia paėmėm, nes liko visas didžiulis etnografinis palikimas ir senoviniai audiniai, iš kurių mes visai nieko neimėm ir nefotografavom. Liko gražus etnografinis dalykėlis, kuris man labai patiko. Tai kraitinis lovys, kuris išskuobtas iš medžio stuobrio, panašus į senovinį bičių avilį arba inkilą, į medžius keliamą bičių spiečiams gaudyti ar bičių medui medžiuose nuo meškų apsaugoti, kada sode ant žemės meškos avilius naktimis slapčia iškopinėdavo.

Šiame kaime tiek daug įvairių daiktų surinkome, kad visus daiktus sunkiai vežime galėjome sutalpinti, o patys likome pėsti eiti. Kelias smėlėtas. Kaitra. Kadangi daugiau daiktų nėra kur bedėti, traukiame žingsneliais atgal į Salaką. Važiuodami stebimės, kad Jakėnų km. seniūnas per brangiai paėmė už nakvynę ant šieno galo ir už sūrį, kurį užkandžiui davė, nes už visa tai 5 litai, tai jau tikrai yra per daug.

Liepos m. 17 d. Keliaujame Zarasų miesto kryptimi. Kelyje per Salako m[iestelio] laukus pastebėjau įdomią medžio koplytėlę, kuri buvo panaši į Šaukonų³⁴ vl[sč.] m[iestelio] seną, stilingą medinę varpinę. Nufotografuoju ir važiuojame toliau.

.....
33 *Abrūsinė* – rankšluostinė (LKŽe).

34 Šaukonų (Kelmės raj.).

Nečeškų kaime, Salako vlsč., pamačiau medyje prie gryčios seną, įdomiai pagražintą medinę koplytėlę. Pasišnekėjome su čia pat prie namo sėdinčiu šeimnininku ir gauname visą koplytėlę į muziejų. Gaila apiplėšti papuoštą sodybą. Nes nežinia, ar bematys kas ją muziejaus sandėlyje įvairiais baldais užverstą! Kai nuėmę nuo medžio koplytėlę įsidėjome į vežimą ir įėjome į gryčią pažiūrėti, bene yra viduje kas muziejinio, tuomet šeimnininkė užsipuolė mus neduosianti savo mirusios močiutės palikimo – tos puikios paminklinės koplytėlės. Moteriškė verkia su ašaromis, nebežino, nė kaip iš mūsų išprašyti. Ką daryti? Šiaip taip pavyko įkalbėti, kad ši šventenybė bus didelėje pagarboje, bus didžiai garbingoje vietoje, kur visi matys ir džiaugsis. Senutė pakartotinai prašo, kad tik ši šventenybė nepatektų į žydų rankas. Tai mes jai turėjome pasižadėjimą duoti, kad žydams už jokus pinigus jos neatiduosime. Koplytėlę išsivežėme.

Privažiuojam Bikėnų km. Kaimas išdalintas vienkiemiais. Vienoje nenukeldintoje senoje kaimo sodyboje, pas ūkininką Joną D ū d ė n ą, radau prie kiemo stovintį gražų R[ytų] Aukštaitijos tipo³⁵ gausiai ornamentuotą senovinį kryžių ir nufotografuoju jį. Tame pat kieme ant gryčios aukšto radau seną, kalvio kaltą geležinę kryžiaus viršūnę, „karūna“ vadinamą, kuri susidaro iš gražiai nukaldintų lelijų ornamento ir kitų priedų. Apytikriai ši viršūnė turinti apie 50 metų, nes tai mirusio šeimnininko tėvo palikimo. Kryžiaus „karūną“ nuperkame už 3 litus. Kaimo senkapius apžiūrėjęs, radau porą medinių įdomių kryžių ir nufotografavau juos. Po vienu kryžiu radome pamestą seno kryžiaus geležinę viršūnę. Paprašę žmonių, gavome ją muziejui dovanų. Kitame kaime gavome dovanų kitą viršūnę.

Toliau važiuojame plentu. Čia muziejininkui nieko vertingo nesimato. Kaimai toli nuo plento. Prie plento, ties Asavitų kaimu, nufotografuoju vieną labai gražiai išdirbinėtą R[ytų] Aukštaitijos tipinį kryžių iš abiejų pusių, nes abi įdomios³⁶. Vakare pasiekiam Zarasų m[iestą].

Asavitų kryžius. ČDM Ng 19911

35 Apie to meto memorialinių paminklų tipologiją plačiau žr. Paulius Galaunė. *Lietuvių liaudies menas: Jo meninių formų plėtojimosi pagrindai*, Kaunas, 1930, p. 122–130.

36 1990 m. Robertas Žaliukas sukūrė šio kryžiaus (KVR 14680) kopiją (*Kultūros paminklų enciklopedija: Rytų Lietuva*, t. 2, Vilnius, 1998, p. 356).

Aplankome Zarasų kraštotyros muziejų³⁷, kurio vedėjas Januškis aprodė, pasukdom pereinant, ekspozicijas. Muziejuje turtingas senųjų verpsčių skyrelis, kurių čia matėsi 40. Sienose kabo kryžių viršūnių, geležinių „karūnų“ eilė. Spintose po stiklais išdėstyti archeologiniai radiniai žalvario, geležies ir akmens laikotarpio. Turtingas rinkinėlis akmens kirvelių, kurių čia parodoma apie 30 egz[empliorių]. Nemaža ir numizmatikos kolekcija. Kiek mažiau matosi liaudies skulptūros. R[ytų] Aukštaitija iš viso neturtinga liaudies skulptūra, nes čia ir dievdirbių labai maža. Mes jau nė vieno dievdirbio neberadome Salako ir Tauragnų apylinkėse. Muziejuje maža ir audinių bei drabužių. Audiniams įsigyti reikia ir pinigų, kurių stinga kraštotyros muziejams. Iš rūbų muziejuje matėsi įdomi labai senovinės formos kokio tai senuko kailinė kepurė. Panašiomis kepurėmis senovėje dėvėjo rusų kariai seniau. Po stiklais išstatyti senoviniai mergaičių galvos papuošalai – galionai, kurių čia nedaug tėra surinkta. Kiek daugiau surinkta senovinių juostų. Juostos tikros Rytų Aukštaitijos – tipiškos, įdomaus rašto parinktos. Nemaža matosi etnografinių rinkinių įvairių daiktų. Gana turtingas rinkinys įvairių žibintų, arba „liktarnų“, senovinių. Vertos dėmesio senovinės akmeninės girtos, kurios tuo ypatingos, kad jos buvusios įtaisytos be „pumpuros“³⁸ ir „varpstos“³⁹. Tokios girtos turėjo būti ir kitur vartojamos tuojuo po primityviųjų akmens amžiaus dubeniuotųjų akmenų grūdams trinti.

Liepos m. 18 d. Iš Zarasų išvykome Salako kryptimi toliau tęsti senienų rinkimo darbų. Pakeliui pasukome į kai kuriuos kaimo vienkiemius apžvalgyti, ką galima pamatyti muziejui naudingo. Gulbinės II kaime stovi gražus stogastulpis kryž[ius] iš 1857 m[etų]. Gulbinės kaimo trobelių lubos gražiai išmargintos ornamentais, išspausdintos su buroko štampu, padažant į kalkių skiedinį, bet jau dūmais baigia aprūkti. Toliau visas kelias iki pat Salako ėjo miškais ir nieko – nei kryžių nebuvo.

Liepos [m.] 19 d. Ryškinau plokšteles, tvarkiau jų registr[avimo] žinias.

Liepos [m.] 20 d. Pirmadienio turgus Salake. Turgavietėje visa ką apžiūrėjau, bene pamatysiu muziejui naudingo. Dėl lietingo oro turgus buvo menkas. Buvo vienas puodžius. Salako puodžiaus puodai be jokių išmarginimų, formos labai paprastos. Buvo keli puodai ugniai atsparūs, kurie ir savo forma įdomūs. Viena moteris buvo su senoviniu raštuotu, žičkais įaustais raštais, žiurstu (prijuoste). Man besidomint jos prijuoste, ji supyko, būktai aš norįs ją pajuokti ar šiaip pristojęs prie nepažįstamos ko.

37 Mokytojo Stasio Jauniškio 1935 m. įkurtą muziejų Zarasų apskrities valdyba paėmė į savo globą (žr. Nastazija Keršytė. *Lietuvos muziejai iki 1940 metų*, Vilnius, 2003, p. 139).

38 *Pumpurė* – viršutinės girtapūsės skylėje esantis skersinėlis su įdubimu, į kurį įstatoma varpstės viršūnė (LKŽe).

39 *Varpstė* – girtų apatiniame akmenyje įtvirtinta geležis, ant kurios sukasi viršutinė girtapūsė (LKŽe).

Liepos m. 21 d. Nuvykome į Bikėnų kaimą pas ūk[ininką] Kazį D ū d ė n ą (De-gučių vl[sč.]). Čia apžiūrėjome anksčiau aptiktą jo kamaroje stovinčią seną, bet įdomiai išrašytą dažai[s] margutę spintą, kurią suderėjome už 15 litų. Kai nupirktą spintą nešėme pro duris, kurios buvo visai žemos, kad ir neaukšta, spinta atsimušė į durų viršaus aukštutinę staktą, kuri krito Kuprevičiui ant galvos, bet nesužeidė, nes visai nesudavė į galvą, tik nusirito per ją žemėn. Įkėlę vežiman spintą, dar apėjome viso kaimo gryčias, bet muziejaus naudai nieko neradome. Vienon vieton užėjom kviečiami pažiūrėti margos skrynios, kuri išmarginta spausdintiniu būdu, buroko antspaudą pamirkant į dažus. Nepirkome. Skrynia išblukusi, o be to, šabloniško darbo, kaip visur čia įprasta R[ytų] Aukštaitijoje, štaupuotai marginta.

Liepos m. 22 d. Vykstame Pratkūnų km. link. Pakeliui aplankome Gudeniškės km., bet nieko negavome. Pasitaikė – nufotografavau vienos kitos sodybos trobesių pagražinimus namų išorėje. Vienas namas buvo įdomiu prieangiu (gonkelės), kurio stogelyje įdomiai išpjautas paukštis. Kito kiemo sodelyje matėsi sode tipiškas avilys bitėms. Avilys stuobrinis, bet stačiai ant galo stovi, kaip baublys, ir visas šiaudais aptaisytas, kuris atrodė lyg rugių guba laukuose. O toks avilys būtų įdomus etnografiniam muziejui.

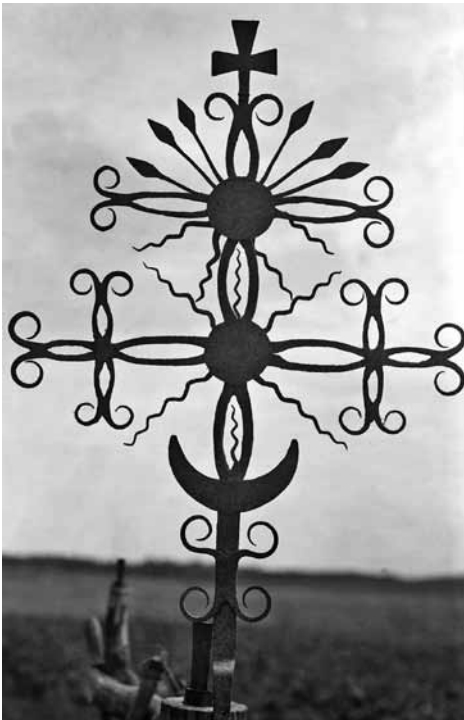
Įvažiuojam į Pratkūnų km. Kaimas išskirstytas į vienkiemius. Geroka dalis kaimo likusi nenukelta į vienkiemius. Apeiname visus trobesius. Vidury kaimo stovi senas, bet įdomus kryžius su stogeliu. Įdomios formos ir išpjaustyti medžio pagražinim[ai]. Kryžių nufotografuoju. Viename kieme radau pas žmones seną kryžiaus viršūnę. Deramės pirkti. Per brangiai prašo. Paliekame. Šiaip jau nė viename kieme nieko nerandame, matyt, per pigiai už viską mokame, kad niekas nieko nenori ne tik parduoti, bet nė neparodo. Tik pas Petrę M i l a š i e n ę radome labai ryškių spalvų margų juostų ir nupirkome pigiai. Čia sužinojome, jog vienkiemyje, netoli kaimo, esą medinių statulėlių. Radome vieną statulėlę ir nupirkome paskutinę. Išvažiuojame toliau.

Privažiavome Tolimėnų kaimą. Kaimas išskirstytas į vienkiemius, bet daugelis dar tebegyvena kaime senose sodybose. Einame iš kiemo kieman per visą kaimą. Viename kieme gavome vaiko dirbtą fotografijai rėmelį, geležinę kryžiaus viršūnę, seną važelį, rankšluostį, lanką ir Kristų nukryžiuotą. Vežimas jau pilnas rinkinių, o jau vakaras. Išvažiuojame.

Pravažiuodami per Pratkūnų km., grįžome vėl pasiderėti perkamą seną gelež[inio] kryž[iaus] viršūnę, kuri liko Juozo P r a t k e l i o kieme. Žmonės apsigalvoję nusileido pigiau. Užsukome dar pas Pratkūnų kaimo jauną audėją. Audiniai nepasižymi raštų gražumu. Nufotografavau porą raštuotų staltiesių. Staltiesių kainos apie 20 litų ir daugiau. Rankšluostis 8–9 lit[ai]. Nepirkome.

Tolimėnų kaimo pirkia. ČDM Ng 19987

Pratkūnų kaimo lauke yra plačiai išgarsėjęs piliakalnis⁴⁰. Apie piliakalnį pasakojamos senų žmonių pasakos. Pratkūnų piliakalnyje stovėjusi prieš šimtus metų kokia bažnyčia, kuri vėliau nugrimzdusi žemėn, į piliakalnį. Kur bažnyčios stovėta, toje vietoje piliakalnyje žymiai įdubusi vieta, lyg būta duobės, o seniau net kiaurynė buvusi gili.

Pratkūnų km. lauke yra senkapiai⁴¹, kurių dėl vėlybo laiko nebegalėjome aplankyti, nes su pilnu pakrautu vežimu eksponatų naktį bevažiuodami galime išmėtyti eksponatus.

Pratkūnų koplytstulpio viršūnė. ČDM Ng 19931

.....
40 Daugiau jokių duomenų apie šį piliakalnį nėra, vietovė nežvalgyta.

41 Kalbama apie Milžinkapiu vadinamą Pratkūnų kapinyną, esantį rytinėje kaimo dalies kalvoje (KVR 7228). Čia buvo randama archeologinių radinių, kurie neišliko (*Kultūros paminklų enciklopedija: Rytų Lietuva*, t. 2, Vilnius, 1998, p. 373).

Liepos m. 23 d., ketvirtadienis. [Salakas.] Lietingas oras. Į kaimus nevykome. Tvarkau padarytas fonuotraumus ir jų registraciją.

Liepos [m.] 24 d., penktadienis. Keliaujame į didelį Jakiškių km. Salako valsč[iuje]. Pakeliui nufotografuoju keletą pagražintų senovinių kryžių. Pasiėkę Jakiškių kaimą, radome jį dar tebestovintį vietoje. Čia daug pagražintos senosios liaudies architektūros. Daug ornamentais pagražintų viršlanguių ir palangių, priangių ir durų, namų pastogių ir skliautų ir kit[a]. Eina[m] per kaimą apžvalgydami kaimo sodybas, kiemus, pirkias, svirnelius ir kitus pastatus. Įeiname ne tik į gryčias, bet ir į svirnelius, kartais užlipame ir ant aukšto. Nežiūrint kruopštaus ieškojimo senienų, bet sėkmės neturėjome, nežiūrint didžiulio patyrimo. Taip buvo todėl, kad ir šį kaimą jau anksčiau yra išžvalgę daugelis kitų panašių rinkėjų, kurie rinko net nieko nemokėdami, tik gyventojus atbaidydami nuo dykai imančių vertybes. Viename ūkyje gavome muziejui porą pagražintų rėmų.

Jakėnų km. stovi gražiais medžio ornament[ais] papuoštas kryžius. Visa ornamentika kryžiaus gerai laikosi, nors pats jo stulpas silpnokas ir gerokai jau juda. Tame pat kieme yra labai gražiai puoštas senas svirnelis, pagražintas karpytomis priesvirnio kolumnomis, langais ir smulkesniais priesvirnio ornamentais. Jis būtų labai vertingas pastatyti į lauko muziejų, nes jo savininkas greit turės keltis į vienkiemį. Perkeldamas svirnelį, [jis] nori gražius senuosius stulpus visai panaikinti, tuomet žus visa architektūrinė gražuma. Matydamas tokį brangų liaudies architektūros paminklą, prašiau savininką palaikyti jį nepakeistą, iki jis gaus žinią iš Kauno, bene bus nupirktas šis svirnelis į architektūros muziejaus rinkinį⁴². Iš Jakėnų kaimo išvykstame ir važiuojame toliau.

Netoli privažiuojame Luodkos kaimelį. Kaimas nedidelis, gyventojai – rusai kolonistai. Muziejui eksponatų nerasta. Nufotografuoju vieno namo lango lietuviškus pagražinimo ornamentus. Vakaras. Grįžtame į Salaką.

Liepos m. 25 d., ketvirtadienis. Važiuojame į Čepeliškių I, II ir III kaimus. Kelias eina kalnuotais ir smėlėtais laukais, paskui eina pušynais ir nuskurdusiais pušynėliais. I Čepeliškių kaimelis susideda iš keleto senų sodybų. Sodybose pasitaiko vienas kitas langas ornamentais pagražintas. Tokius tuojau fotografuoju. Jurgio Šilaikio kieme nuperkame gražiai pjaustytą senovinę verpstę. Pas Antaną Šilaikį gauname seną med[inę] statulėlę. Kitame kieme radome gražių rankšluostinių ir jose pakabintų margų rankšluosčių, Elenos Šilaitės austų. Ji turi ir daugiau

42 B. Buračas omenyje turi etnografinį muziejų po atviru dangumi – XX a. ketvirtajame dešimtmetyje Oro, vėliau – Tėviškės muziejaus klausimas buvo plačiai svarstomas. I. Končius 1934 m. rašė, jog „Kaunas jau turi trejetą pastatų atsigabėnęs, kitą iš tolimos Žemaitijos, kitą iš Dzūkijos, kitą nuo Panevėžio padangės“ (Ignas Končius. Oro muziejaus reikalu, *Gimtasai kraštas*, 1934, Nr. 3–4, p. 130). Tačiau iki Antrojo pasaulinio karo nebuvo išspręstas šio muziejaus vietos – Pažaislyje ar Aukštojoje Panemunėje – klausimas. Atvežti statiniai laikinai buvo saugomi Parodos kalne Kaune ([Be autoriaus]. Tėviškės muziejus, *Gimtasai kraštas*, 1940, Nr. 2, p. 180).

Rankšluostinė (Čepeliškių k.). ČDM Ng 19895

Žibalinė lempa (Salako vlsč.). ČDM Ng 19970

įvairių audinių. E. Šilaikaitė labai gražiai puošia spalvotų popierių karpiniais pakabinamas lempas, kurios atrodo kaip vestuvių stalo papuošalas, vadinamas darželis. Pagražintas lempas nufotografuoju. Šiame kaime yra ir daugiau mergaičių, kurios puošia meniškai lempas. Seklyčioje stovi labai graži Elenos Šilaikaitės kraičių skrynė,

E. Šilaikaitės iš Čepeliškių kaimo kraitinė skrynė. ČDM Ng 19894

sako, esanti jos močiutės atneštinė. Panorėjome ją pirkti muziejui. Ne tik brangiai vertina, bet ir visai nenori jos parduoti. Negalėdami susitarti, skrynę paliekame, bet nufotografuoju nors nespalvotai.

Važiuojame į II Čepeliškių kaimą. Čia randu pas valstietį Silvą Z a b a r a u s k ą senovinę verpstę, kurią išprašome į muziejų. Nufotografuoju kryžių, namą, langą ir kryžių su sodyba.

Vykstame į III Čepeliškių km. Čia pas Untoną A s m e n a v i č i ū gauname pagražintą senovinę verpstę. Nufotografuoju įdomią kėdę ir senovinį stalą.

Privažiuojam Gruodiškės km. Kaimas mažas ir vargingas. Vieno ūkininko [namo] gražus priangis ir langų išpjaustymai tiko fotografavimui. Kitos trobelės buvo įdomus mažasai langelis fotografavimui. Priangyje šimtametė senelė guli ant žemės ir valgo juodus blynus, o tie blynai padėti ant plikos ir nešvarios žemės. Kaimo mergaitės, 12–14 metų amžiaus, vaikšto gatvėje vienmarškinės, be jokių sijonėlių. Taip senovėje buvo čia dėvima visur, bet galima ir šiandien matyti, nors jau retai. Gruodiškės kaimely pas ūk[ininką] Aleksą Š i l e i k į gauname gražiai išpjaustytus senovinius pavalkus. Su vienu jaunuoliu ūkininkaičiu teko mums gerokai pasiginčyti. Jaunuolis smarkiai mus užsipuolė už tai, kam mes dykai prašinėjame muziejui įvairius iš jų daiktus, kai tuo tarpu muziejus už įėjimą lupa nuo piliečių didelius pinigus. A. Šileikis labai nenorėjo duoti ir pavalkus muziejui, aiškindamas,

Lango puošyba (Aviniuostos k.)
ČDM Ng 20095

kad jam žiemą būtų labai gera[i] sausu medžiu pečių prakurti...

Toliau važiuodami pasiekiame Aviniuostos km. Dėgučių vl[sč.]. Aviniuostos kaime gyvena kolonistai – rusai sentikiai. Pas juos lietuviško liaudies meno nėra. Tik vienos gryčios pasitaikė rasti gražus lango išpjaustymas – viršlangis, kurį nufotografuoju.

Važiuojame Daugailių link. Kelyje retai kai kur pasitaiko šiek tiek pagražintų med[inių] kryžių, bet dabar jų maža bėra. Vakare buvome Daugailių m[iestelyje]. Naktį iš Daugailių važiuojame į Salaką. Tamsu. Už Vajasiškio ant Daugailių vieškelio matėsi vienas gražiai pjaustytas kryželis su stogeliu, kurį mačiau Jono B u r a č o rinkinyje, yra nufotografuotas. Privažiaavę Vajasiškį, pasiklausėm kelio. Vajasiškio bažnyčia

medinė, dviem bokštais, ir atskirai varpinė medinė stovi. Tamsu, todėl nestojom nė apžiūrėti.

Liepos [m.] 26 [d.] / sekmad[ienis]. Mes, visą naktį nemiegodami važiuavę, šiandien rytą atvykę į Salaką, kesimės⁴³ abu. Užėjo didelė audra su perkūnija. Ledai sumušę jau⁴⁴ nepjautus vasarojus, nuvertė kelis stogus ir smarkiai palijo.

27/VII, pirmadienis. Keliaujame Kiemonių, Varniškės ir Palivarko kaimų kryptimi. Pirmiausia aplankome Varniškės kaimelį. Šis kaimas tik ką į vienkiemius persikėlęs. Aplankę kelias sodybas, nieko neradome. Traukiame toliau, į Kiemonis. Kiemonių kaimas stovi labai gražioje vietoje, tarp miškelių ir prie ežerų. Kiemioniečiai gyvena jau vienkiemiuose. Gražios liaudies architektūros šiame kaime nesimato. Bet vis tik vieną seną kaimo gryčią su ornamentais pagražintais langais nufotografavau. Nufotografuoju ir vieną būdingą priangį su įvair[iais] išpjaustymais ir šiaudais dengtu stogeliu. Gale kaimo nufotografuoju ir seną kryžminį kryž[į], kurio gražioji ornamentika gerokai nubyrėjusi. Pasiekiame Palivarko kaimą. Čia gyvena rusai, caro kolonistai, nuo baudžiavos laikų⁴⁵. Nufotografuoju vieną išlikusį lietuvišką pagraž[intą] langą. Važiuojame į Čepeliškių I km. pas El[eną] Šileikaitę⁴⁶ margos kraitinės pirkti. Graži kraitinė. Susiderim pirkti už 22 litu. Na, ir pigiai! Nupirkę skrynią krauname vežiman lyg koki kraitvežiai. Mergaitė, apgailėdama močiutės palikimo gražuolę kraitinę, palydi vežimą, atsisveikina liūdna. Prisiminimui, kokia buvo jos skrynia, išsiderėjo, kad mes jai prisiųstume skrynios nuotrauką. Vargu ar bus šis pažadas tesėtas! O mes važiuojame ir džiaugiamės laimėję gražią skrynią, kokių čia labai nedaug kur [gali] berasti.

28/VII, antradienis. Išvykstame Plavėjų kaimo link. Pakelyje ties Paluodės km. stovi senas kryžminis kryž[ius]. Kryžiaus ornamentika graži ir gerai išsilaikiusi. Kadangi daug kartų žemėn įleistas po kiekvieno nupuvimo, tai likęs visai žemas ir atrodo neįprastos formos. Kryžių nufotografuoju ir vykstame toliau. Paluodės kaime randu vienos sodybos gražiais pjaustymais pagražintus langus ir fotografuoju jį, o taipogi ir visą namą nufotografuoju. Muziejinių senienų kaime neradome. Kaimo kryžkelėje stovi irgi gražus aukštaičių tipo kryžius su kryžma ir ornamentais. Jį fotografuoju.

Privažiuojame Aukštakalnio kaimą. Kaimas jau paskirstytas vienkiemiais, bet trobos dar ne visos perkeltos į vienkiemius. Pradžioje kaimo stovi prasta dūmi[nė]

.....
43 Žodžio reikšmė neaiški.

44 Turėtų būti „dar“.

45 Polivarko kaime sentikių cerkvė datuojama 1763 m. (G. Potašenko. *Min. veik.*, p. 635–654).

46 Anksčiau B. Buračo rašyta „Šilaikaitė“.

lūšnelė iš baudžios laikų. Tokia dūminė – vienintelė. Joje gyvena 70 metų amž[iaus] senutė Elena Stalerankaitė, žymi aukštaičių dainininkė. Ji čia pat mums padainavo: „Oi uošvi, tėvai mano, noriu būti žintu tavo“, „Parlali, rito ta ta to“⁴⁷ ir dar porą kitų dainelių. Pakalbinau dainininkę važiuoti į Kauną padainuoti į plokšteles. Ji nesutiko važiuoti, kad negalinti palikti savo karvės, vištos ir trobelės.

Šiame kaime radome gražią šaukštdėtę, kurią nupirkome muziejui. Tame pat kieme, berods, ūkin[inės] El[enos] B i k u l č y t ė s, nufotografavau senovinį gongelį. Kito ūkin[inio] fotografavau durų užraktą įdomiai pagražintą. Daugiau šiame kaime nieko neradome ir išvažiuome toliau.

Privažiuojame didelį Plavėjų km. Kaimas buvęs padalintas į vienkiemius, ir sklypai apžymėti, bet dėl gyventojų nesutarimo ir vieno sklypo dingimo dabar vėl matuojamas iš naujo. Perėjom kaimą išlandydami kiemus, gryčias ir svirnelius, bet nieko muziejui neradome. Prieš savaitę šį kaimą lankę Zarasų muziejininkai. Mes gavome pirkti tik šaukštų muziejaus reikalams gražių. Nufotografavome vieną skryniją, margintą spausdintiniu būdu. Taipogi nufotografavau vieną kitą gražesnę langą ir truputį pagražintą medinį kryžį. Etnografiniam muziejui čia dar liko naudingų eksponatų gana daug.

Klojimas Plavėjuose. ČDM Ng 19946

.....
 47 Sutartinė „Perlutėli, rytato“ kartą buvo užrašyta Zarasų krašte, tačiau ne iš E. Stalerankaitės (žr. *Sutartinės: Daugiabalsės lietuvių liaudies dainos*, t. 1, sudarė ir paruošė Zenonas Slaviūnas, Vilnius, 1958, p. 348–349).

Važiuojame į rusų, caro kolonizuotų, Aukštikalnių II kaimą, kuriame tik vienas lietuvis belikęs. Nufotografuoju vieno ruso trobą, kuri dar tebėra lietuviška savo išvaizda, visa langų ornamentika lietuviška, o gyvena Pčeklnas, rusas. Viduje viskas dabar jau rusiška. Vienas rusas parodė turįs lietuvišką senovinę verpstę, su lietuviškais ornamentais pagražintą, kurią nupirkome muziejui.

29/VII, trečiadienis. Oras lietingas, dirbuojamės Salako miestelyje, į kaimus nevykome. Apėjome ir apžiūrėjome miestelyje tris žydų sinagoges iš oro ir iš vidaus. Viena iš jų, seniausioji, įdomi išorėje ir viduje⁴⁸.

Salako žydų maldos namai. ČDM Ng 20085

30/VII, ketvirtadienis. Keliaujame Nariūnų ir Vyželių kaimų link. Kelelis siauras, vingiuotas ir eina per aukštus smėlio kalnelius. Tokiu keliu važiuojant atsikratė net fotoaparato kai kurios dalys ir dingo. Ties Nariūnais pasimetė statyvo⁴⁹ varžtai, atsipalaidavę nuo kratymosi. Nelygiu keliu važiuojant per medžių šaknis mišku ir kelio akmenis, iškritau iš ratų su visais fotoaparatais, o paskui iškrito ir mūsų vežėjas, bet ratai neapvirto. Kaimą pasiekėme visi gyvi. Nariūnų kaimas išskirstytas

48 Senoji Salako sinagoga ir duje žydų maldos namai degė 1886 m.; po metų buvo gautas leidimas naujoms statyboms (žr. Algimantas Miškinis. *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*, t. 2, (Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai, kn. 2), Vilnius, 2005, p. 494, 498, pav. 775).

49 T. y. fotoaparato stovo.

Nariūnų kapinių koplyčia. ČDM Ng 19953

į vienkiemius. Prie pirmos kaimo gryčios išlipome iš ratų ir pradėjome klausinėti, bene rastume ką įdomaus muziejui. Mumis pasitikęs ilgais iki kelių mėlsvais marškiniais ir juosta per pilvą persijuosęs žmogus paaiškino, kad tokių daiktų jis neturiš, nes čia viską rankiojo Ežerėnų⁵⁰ muziejininkai ir skelbė aukotojų pavardes laikraštyje „Zarasų kraštas“. Išvažiuojame iš kaimo. Gale kaimo – senos kapinės, kuriose stovi mūrinė koplyčia. Nariūnų koplyčia įdomiai atrodo. Pati apvali, sumūryta iš lauko akmenų. Koplyčios pryšakys ilgas, paremtas medžio stulpais⁵¹. Nufotografuoti ją sunku dėl aplink apaugusių medžių. Vieną nuotrauką padariau iš pryšakio, o antrą – iš šono. Su plačiakampiu objektyvu būtų prieinamiau ją traukti, nes galima iš arčiau. Vidaus įrengimų negalėjome apžiūrėti, nes koplyčia buvo užrakinta. Palypėjęs pamačiau pro langą, kad viduje yra altoriaus stolas be jokių pagražinimų, sienoje kabo Kristaus kančios skulptūra, daugiau nieko. Kapinėse daugiau nieko vertingo nesimatė apart keleto medinių kryžių su kryžmomis, be jokių ornamentų, ir vienas kitas akmeninis prastas kryželis. Koplyčios pašalyje padėta geležinė kryžiaus viršūnė, „karūna“ vadinama.

Važiuojame toliau. Gražaus nieko nesimato. Vargingi vienkiemų pastatai stovi smėlėtuose kalneliuose. Javai nevešlūs, nebus nė ko pjauti. Privažiuojame Romaniškių dvarelį. Nesustojom, nes dvaruose liaudies meno nerasi, tai jau žinom. Sustojome

50 1919–1929 m. Zarasai oficialiai buvo vadinami Ežerėnais.

51 Kalbama apie senųjų Nariūnų kaimo kapinių (KVR 21194) koplyčią, pastatytą XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje.

ties Bajorėlių km. kapeliais. Vidury kapelių stovi sena medžio koplytėlė, panaši į kokią būdą. Koplytėlės viduje Kristaus nukryžiuoto med[inis] drožinys. Daugelis buvusių koplytėlės pagražinimų jau nupuvē ir nubyrėję. Surinkęs nukritusius ornamentus, norėjau pritvirtinti prieš fotografuojant koplytėl[ę], bet nebuvo kaip be vinelių pritvirtinti, todėl teko fotografuoti taip, kaip yra. O fotografuoti nebuvo kaip fotoaparata ant statyvo laikyti, nes per akmenynes bevažiuojant pasimetė varžtai, o didelis aparatas neįmanoma be statyvo [nulaikyti], todėl daug vargo buvo. Dar nufotografavau ir vieną kapelių medinį kryžių su ornamentais aplink jo kryžmas. Daugiau kapeliuose nebuvo nieko vertingo.

Privažiavome Vyželių kaimą. Kaimas menkas, ir tas pat jau į vienkiemius išskirstytas. Užėjome vienon kiton gryčion, bet nieko ne tik negavome muziejui, bet nė fotografuotino muziejui nieko nesimatė. Todėl pakeitėme ir kelionės kryptį. Pasukome Vajasiškio bažnytkaimio link, kur anksčiau buvome girdėję pasakojant, kad pas kokį tai Laurinavičių esanti labai graži rankšluostinė, gal tiktų muziejui.

Pirmiausia privažiuojame Janiškių km. Čia yra tik trejetas kiemų ir visuose gyvena rusai – caro kolonistai. Nufotografuoju vieną gryčią, kuri tebėra lietuviška, nufotografuoju ir jos lietuvišką gonkelį.

Toliau važiuojame mišku. Oras apsičiaukęs, šilta, ir šiltas lietus lyja. Vajasiškio m[iestelyje] sustojome apžiūrėti bažnyčios. Kunigo nėra. Išdrįsime bažnyčią apžiūrėti patys vieni. Bažnyčioje nieko vertingo fotografavimui nesant, nufotografuoju bažnyčios pryšakį ir užpakalį. Kapinėse visi kryžiai prasti, be pagražinimų. Yra ir medinių kryžių, bet visi be jokios meninės vertės, kaip telegrafstulpiai.

Miestelyje suradome ūk[ininko] Laurinaičio kiemą, kur esanti gražioji rankšluostinė. Radome ir patį savininką, bet rankšluostinės neradome. Kai atėjo Laurinaitienė ir jos duktė, jos sutiko rankšluostinę parnešti iš miestelio ir netrukus ją pargabeno. Graži rankšluostinė, tinka į muziejų. Tačiau sunkiai buvo perkama, nes ne tik branginosi savininkas, bet ir visai nenorėjo jos parduoti. Bet šiaip taip pavyko gauti už 8 litus, tai gana pigiai. Daugiau šiame bažnytkaimy nepavyko nieko muziejinio rasti, todėl išskubėjome Salako link nakvynei. Vakare buvome Salake.

Namo veranda Joniškyje. ČDM Ng 20013

31/VII, penktadienis. Rytą išvykstame Ažėnų kaimo link. Įvažiuojame į Pumputiškių km., susidedantį iš 3 kiemų. Vienos trobelės pagražinti langų apkalimai, ją nufotografuoju. Kitoje gryčioje apžiūrėjome senutės kraičių skrynios inventorių, bet muziejui nieko neradome. Patiko kampe stovinti raudona spintelė juodais ornamentais, ją nufotografuoju. Kaime daugiau neradome muziejinių dalykų. Važiuojame toliau.

Įvažiuojame į Atkočiškių km., kuriame tik 2 kiemai. Čia randu senovinę lovą, nufotografuoju. Kaime daugiau nieko įdomaus neradome.

Lova (Atkočiškės k.). ČDM Ng. 19963

Privažiuojame didelį Ažėnų km., kuris išdalintas į vienkiemius. Pietiniame kaimo vienos sodybos kieme – gražus kryžius kryžminis, o aplink kryžmas puiki ornamentika. Padarau kryžiaus nuotrauką. Perėjome visas kaimo gryčias, bet muziejui čia nieko jau neberadome, kiti muziejininkai išsivežė į Zarasus visa, ką tik įdomesnio čia rado, o radę gana daug.

Mes radome dar šokią tokią rankšluostinę ir medinę laikrodžio spintelę ir gavome muziejui. Kaimo kapeliuose radome gražų kryžių su stogeliu ir nufotografavau. Radome keletą statulėlių, tai ir viskas.

Privažiuojame Sadžiūnų km., kuris taip pat jau išskirstytas vienkiemiais. Netoli to kaimo, prie kelio, stovi stogastulpis kryžius. Dalis kryžiaus ornamentų jau nulūžinėjusi. Kryžių nufotografuoju. Aplankę šio kaimo gryčias, nieko nelaimėjome muziejaus labai. Vykstame toliau į Tetervinus.

Tetervinų kaime radome gyvenant vien tik rusus kolonistus, o lietuvių nebelikę nė vieno. Trobesių vidun nevaikščiojom, nes čia lietuvių jau seniai nebėra, o pas rusus lietuviškas menas ligi šiol neišliko.

1/VIII. Baigiasi fotomedžiaga, todėl mažiau befotografuoju, bent tik pačius svarbiausius dalykus.

Keliaujame į Rainių km. – į patį pademarklinijį⁵². Ima baimė pakliūti lenkams į nelaisvę. Čia iš vietinių žmonių jau ne vienas yra buvęs ponų lenkų nelaisvėje ir visam amžiui tai turės atsiminti. Pradžioje mūsų kelionė ėjo mūsų vakar važiuotuoju keliu iki pat Valentiškių kaimelio, o toliau – nauju keliu. Pakelyje randu seną med[inį] kryž[į] su pagražinimais – ornamentais. Kryžių nufotografuoju dideliu vargu, nes jis per daug apaugęs šermukšniais. Tai gana retas reiškinys, nes šermukšnis paprastai sodinamas tik tokioje vietoje, kuri įtariama „nerami“ vaiduokliais ir velniais arba kitų dvasių nelabų lankoma. Šermukšniai dažniau aptinkami ant pilialkalnių, papelkiais, senkapiuose.

Privažiuojame kaimo senkapius. Kapeliuose keli niekuo nepasižymi[ntys] akmeniniai paminklai ir vienas medinis, bet be ypatingų pagražinimų. Dar neprivažiavę Rainių km., žiūrime – čia pat kelyje stovi ginkluotas pasienio sargybinis. Tai matydamas, mūsų vežėjas taip nusigando, kad baisiai riktėlėjo: „Policininkas!“; ir pradėjo drebėti lyg drugio krečiamas. Mes pasiklausėme sargybinių, kur čia demarkacijos linija, kad neperžengtume jos nepastebėję. Sužinome, kad iki šiaudinės linijos⁵³ dar yra ½ km kelio. Privažiuavome Rainių kaimą (11 km nuo Salako). Apžiūrėdami Rainius, perėjome visą kaimą. Kaimas išdalintas vienkiemiais, bet kai kurie trobesiai dar tebestovi vietoje. Kaimo statyba pagražinimais nepasižymi, išskyrus ūk[ininko] V y t ė n o gryčią. Gale kaimo prie vienos trobelės mažžemio prikalta prie medžio šlykšti lenta [ir] iš pusapvalių lentagalių dėželė, kurioje kabo Kristaus kančia. Ar pagarba, ar pajuoka reiškama tokiu būdu?! Toliau už kaimo matosi seni kapeliai, kurie labai rūpi aplankyti ir pamatyti, kas įdomaus ten esama, tik nežinia, kas jų savininkas – Lietuvos ar Lenkijos piliečiai? Pasiklausę sužinome, jog kapeliai mums priklauso. Keliaujame jų apžiūrėti. Šalia kapelių ežeras, kuris visas lenkams priklauso, atplėštas nuo Lietuvos seniai. Einame pėsti. Buvęs vieškelis visas žole užžėlęs, matyt, juo niekas nebevažiuoja daug daug metelių, ir nežinia, kada galėsime juo važiuoti? Kapeliuose yra vienas medinis paminklas, tik be jokių pagražinimų, kaip baslys stovi, kiti prasti, kaip paprastai, akmens paminklėliai. Kapelių išvaizda įdomi tik iš tolo, savotiškas senkapių vaizdelis, todėl bendrą vaizdą nutraukiu.

52 Prie demarkacinės linijos tarp Lietuvos Respublikos ir Lenkijos okupuoto Vilniaus krašto.

53 Demarkacinę liniją (iš viso 521 km ruožą) ženklino išskeltos kartys su gairėmis – šiaudų grįžtėmis, todėl žmonės liniją praminė „šiaudine“.

Rainių kaimo kapinės. ČDM Ng 20061

Sugrįžę į kaimą, gauname seną verpstę muziejui. Pas Vytėnienę nupirkome seną galvos papuošalą – čipkelį⁵⁴, prijuostę, kuri austa bent prieš 70 metų, rainuotą andaroką⁵⁵ ir dar vieną seną, gal 100 metų, verpstę. Senutės vyras Vytėnas įdomus žmogus, kuris jau turįs 90 metų ir sakosi dar iki šiol nesąs ragavęs degtinės. Alaus irgi negalįs gerti; kaip tik išgerias nors pusę stiklinės – ir sergąs. Kai tik išgerias kokio svaigalo nors gurkšnelį, tuojau veidas kaista ir galvą svaigina. Čia gyvenusi senutė, irgi Vytėnienė, šiomet mirusi turėdama 103 metus amž[iaus].

Kitose kaimo gryčiose nieko muziejinio nėra.

Važiuojame toliau į Gubavėlės km. Einant Gubavėlės k[aimo] gatve, užsukau pirmon gryčion, bet buvo užrakinta. Užeinu kiton ir radau namų šeimininką, kuriam išaiškinau, ko keliauju, bet jis atsakė, kad muziejinių jokių daiktų pas jį nėra, nes čia viskas labai paprastai – neįdomūs daikteliai, kaip ir visur pas prastus biedniokus, o be to, jau viskas kitų muziejininkų surinkta seniai. Dairausi, žvalgaisi, gal bent šį tą galima iš pademarklinijo prisiminimui gauti. Patamsiais kampo lentynoje pastebėjau tamsų, dūmais surūkusį kokį tai daiktą, turintį įdomią bendrą formą. Geriau įsižiūrėjęs tuojau supratau, kad tai esama kažkokios žvakidės ar druskinės medinės, pajuodusios nuo senumo, bet labai gražiai išpjaustytos žmogaus pavidalo kampuose stulpeliais, ir visa ornamentais įdomiai pjaustyta.

54 Čipkas – ištėkėjusių moterų kepuraitė (LKŽe).

55 Andarokas – sijonas (LKŽe).

Tokios druskinės šioje ekspedicijoje niekur neteko aptikti. Tai buvo retas radinys iš viso. Blogiausia, kad šeimininkas pareiškė tos druskinės negalys už jokių pinigų parduoti. Ką darysi, reikia ją nors nufotografuoti. Papratęs gerai prašyti ir loti lyg koks piršlys, ir pradėjau visomis priemonėmis cigoniškai įkalbėti savininką, kuris pasirodė nepaprastai kietas besąs. Tik kai jau pasakiau, kad jo vardas muziejuje bus įrašytas ir bus amžiais minimas, jeigu tą retenybę jis perleis muziejui, o tą daiktą visi šimtmečiais žiūrės ir stebėsis menišku jo gražumu, tuomet senukas pralinks mėjęs tarė: „Pašaukite iš lauko sūnų, gal ir parduosiu, nors tokį paminklą, sentėvių palikimą, ir nenoriu iš savo namų išleisti.“ Po kiek laiko parėjęs iš lauko sūnus pareiškė, kad jis sutinka tą „madnią“ druskinę perleisti muziejui. Taigi ir nupirkome už nedidelį pinigėlį – 5 litus. Toliau nors ir labai kruopščiai žiūrinėjome šio kaimo gryčių ir kamarų lentynas, bet jau tokių, nė panašių druskinių neteko pastebėti. Tik vienos gryčios aukštą apžiūrinedamas radau palėpėje senas medines, su mediniais virbalais, vytelėmis rištas akėčias, kurios labai tiktų etnografiniam muziej[ui].

Pakeliui dar užsukome į Sabalunkų kaimą, bet čia nieko muziejui tinkamo neradome. Važiuojame nakvynėn į Salako m[iestelį].

2/VIII, sekmadienis. Vykstame apžiūrėti senas Salako m[iestelio] kapines. Kapinėse medinių paminklų labai maža yra. Vienas senas stogastulpis paminklas išsilaikęs ir du su kryžmomis, kurie turi ir medžio pjaustytų pagražinimų, nors nedaug, bet abiejų ornamentika panaši. Po medžiu stovi vienas įdomus geležinis paminklas – koplytstulpis kryželis su savotiškais pagražinimais, iš geležies išdirbtais. Kiti paminklai muziejinės vertės neturi. Reikšminguosius paminklus nufotografuoju. Vykstame į žydų kapines už miestelio.

Salako žydų kapinės. ČDM Ng 19898

Žydų kapinės apaugusios pušynėliu ir apleistos⁵⁶. Senieji paminklai – paprasti, neapdirbti akmenys – ir kerpėmis apaugę, be pagražinimų. Tik vėlybesnio laikotarpio pasitaiko į akmenis iškalti šioki toki ornamentai arba simboliai iš žydų religijos, bet forma veikia visų vienoda, paprasčiausia. Apie 10 paminklų turi tam tikrų pagražinimų. 6[-is] iš jų nufotografavau, kitiems pritrūko plokštelių. Naujesnieji žydų kapinių paminklai neturi muziejinės vertės. Ant daugelio antkapių ir prie tam tikro stulpelio prikalta įvairiausių juodų šukių ir kitokių indų arba jų dalys, puodeliai sudaužyti ir kiti indai sugedę pamesta. Paklausiau čia pat esantį seną žydą, ką tatai senų indų liekanos reiškia, tai jis paaiškino, kad tatai rodo, jog šis kapas neturi savo užrašo, o tie indai tai tik dėl „znoko“⁵⁷ padėti yra.

Kaip šventadienis, šiandien į Salaką atvyko ir iš Gubovėlės kaimo žmonės, kur gražiąją druskinę pavyko rasti. Jie atgabeno ir kitą labai panašią druskinę, kuri, matyt, vieno meistro dirbta ir iš tos pačios apylinkės. Ši druskinė labai mums patiko, nupirkome būtinai, nors mums patiems kelionei jau labai trūksta pinigų.

3/VIII, pirmadienis. Salako miestelio turgun suvažiavo nemaža vežimų. Vežimai paprasti, be pagražinimų. Lankai be ornamentų. Turgavietėje stovėjo vienas puodžius su puodais ir netoliese viena moteris puodininkė su savo dirbiniais. Puodai abiejų puodžių be ornamentų. Puodininkė turėjo įdomių molinių švilpų. Apžiūrėję išsirinkome keletą įdomesnių ir nupirkome, nežiūrind, kad pinigų stingame.

Nufotografuoju seną žydų sinagogą iš oro porą kartų ir iš vidaus. Sinagoga turinti apie 70 metų ir yra seniausia iš visų Salako sinagogų. Kitos sinagogos dvi, mūrinė ir medinė, muziejinės vertės neturi.

Salako rinkoje⁵⁸ stovi senas medinis namas, panašus į žydų maldos namus; nufotografuoju ir šį namą, nes savo architektūra yra įdomus ir sukus⁵⁹ jis bus nugriautas.

Pietinėje turgavietės dalyje matosi krūvos nuodėgulių, kur š. m. birželio mėn. pradžioje sudegė 3 namai. Gaisras kilo iš mėsos rūkyklos. Čia sudegė vieno žydo manufaktūros krautuvė su visa manufaktūra⁶⁰. Po gaisro savininko šeimos 4 žm[onės] iš proto išėjo. Viena jauna žydė dėl pamišimo nusižudė, kiti tebesigydo Kalvarijos bepročių ligoninėje. Dabar šioje vietoje savo sudegusias trobas atstato mėsininkas Š a k a l y s (lietuvis), kuris, kasdamas giliai žemę pamatams, rado daugybę žmonių kaulų. Paaikšėjo, kad senovėje čia buvusios kapinės ir bažnyčia. Pasakojama, jog seniau ten pat buvęs ir vienuolynas. Kertinis didelis namas, kuris

56 Panaši padėtis ir XXI a. pradžioje (žr. Salako žydų kapinės = Salakas Jewish Cemetery, *Litvak Cemetery Catalogue*, prieiga per internetą: <<http://litvak-cemetery.info/en/list-of-cemeteries/details/4/234>>, [žiūrėta 2014-05-24]).

57 T. y. tik dėl ženkle.

58 *Rinka* – turgavietė, prekyvietė (LKŽe).

59 Turėtų būti „netrukus, greitai“?

60 *Manufaktūra* – tekstilės fabrikas (LKŽe).

Vienuolyno namas. ČDM Ng 20057

tebėra, priklausęs vienuolynui⁶¹. Tą namą „karčema“ kai kas ir dabar vadina, nors ten nėra jokio išgėrimo.

Šiuo dienyno rašymas baigiasi, nes ekspedicinis darbas užbaigtas ir naktį vykstu Kaunan.

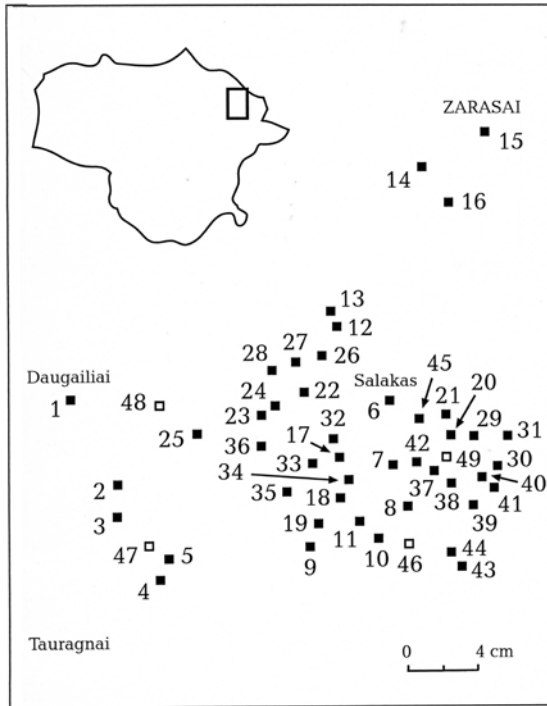
1936.VIII.3

[B. Buračo parašas]

Parengė Vykintas Vaitkevičius

.....
61 Nuo XVIII a. pradžios Salake būta šv. Augustino regulos kanauninkų. Carinės Rusijos valdžia vienuolyną uždarė po 1831 metų sukilimo (A. Miškinis. *Min. veik.*, p. 491–493).

1936 M. EKSPEDICIJOJE APLANKYTOS VIETOS

Braižė V. Vaitkevičius

Chronologinė dienoraštyje minimų vietovių seka⁶²:

1. Daugailių mstl. ir sen., Utena; 2. Juknėnų k., Daugailių sen., Utena; 3. Gaidžių k., Tauragnų sen., Utena; 4. Balčių k., Tauragnų sen., Utena; 5. Antabaltės k., Tauragnų sen., Utena; 6. Salako mstl. ir sen., Zarasai; 7. Aželių k., Salako sen., Zarasai; 8. Bajorų III k., Kazitiškio sen., Ignalina; 9. Jakėnų k., Kazitiškio sen., Ignalina; 10. Byriškės k., Kazitiškio sen., Ignalina; 11. Rokėnų k., Kazitiškio sen., Ignalina; 12. Nečeskų k., Salako sen., Zarasai; 13. Bikėnų k., Salako sen., Zarasai; 14. Asavytų k., Zarasų sen.; 15. Zarasų m.; 16. Gulbinės II k., Zarasų sen.; 17. Gudėniškės k., Salako sen., Zarasai; 18. Pratkūnų k.,

Salako sen., Zarasai; 19. Tolimėnų k., Salako sen., Zarasai; 20. Jakiškių k., Salako sen., Zarasai; 21. Luodkų k., Salako sen., Zarasai; 22. Čepeliškių k., Salako sen., Zarasai; 23. Gruodiškės k., Salako sen., Zarasai; 24. Aviniuostos k., Salako sen., Zarasai; 25. Vajasiškio k., Daugailių sen., Utena; 26. Varniškių k., Salako sen., Zarasai; 27. Kiemionių k., Salako sen., Zarasai; 28. Polivarko k., Salako sen., Zarasai; 29. Paluodės k., Salako sen., Zarasai; 30. Aukštakalnių k., Salako sen., Zarasai; 31. Plavėjų k., Dūkšto sen., Ignalina; 32. Nariūnų k., Salako sen., Zarasai; 33. Ramoniškio k., Salako sen., Zarasai; 34. Bajorėlių k., Salako sen., Zarasai; 35. Vyželių k., Salako sen., Zarasai; 36. Joniško vns., Salako sen., Zarasai; 37. Pumputiškių k., Salako sen., Zarasai; 38. Atkočiškės k., Salako sen., Zarasai; 39. Ažėnų k., Kazitiškio sen., Ignalina; 40. Sodžiūnų k., Kazitiškio sen., Ignalina; 41. Tetervinių k., Salako sen., Zarasai; 42. Valentiškės k., Salako sen., Zarasai; 43. Rainių k., Kazitiškio sen., Ignalina; 44. Gubavėlės k., Kazitiškio sen., Ignalina; 45. Sabalunkų k., Salako sen., Zarasai.

ČDM negatyvų registracijos knygoje minimi dar šie kaimai: 46. Laučiūniškės k., Kazitiškio sen., Ignalina; 47. Lukošiučių k., Tauragnų sen., Utena; 48. Polekniškio k., Daugailių sen., Utena; 49. Žaliosios Lankos k., Salako sen., Zarasai.

62 Administracinių pavadinimų rašyba pagal *IS Aruodai, Geografijos bankas*, 2004 m.